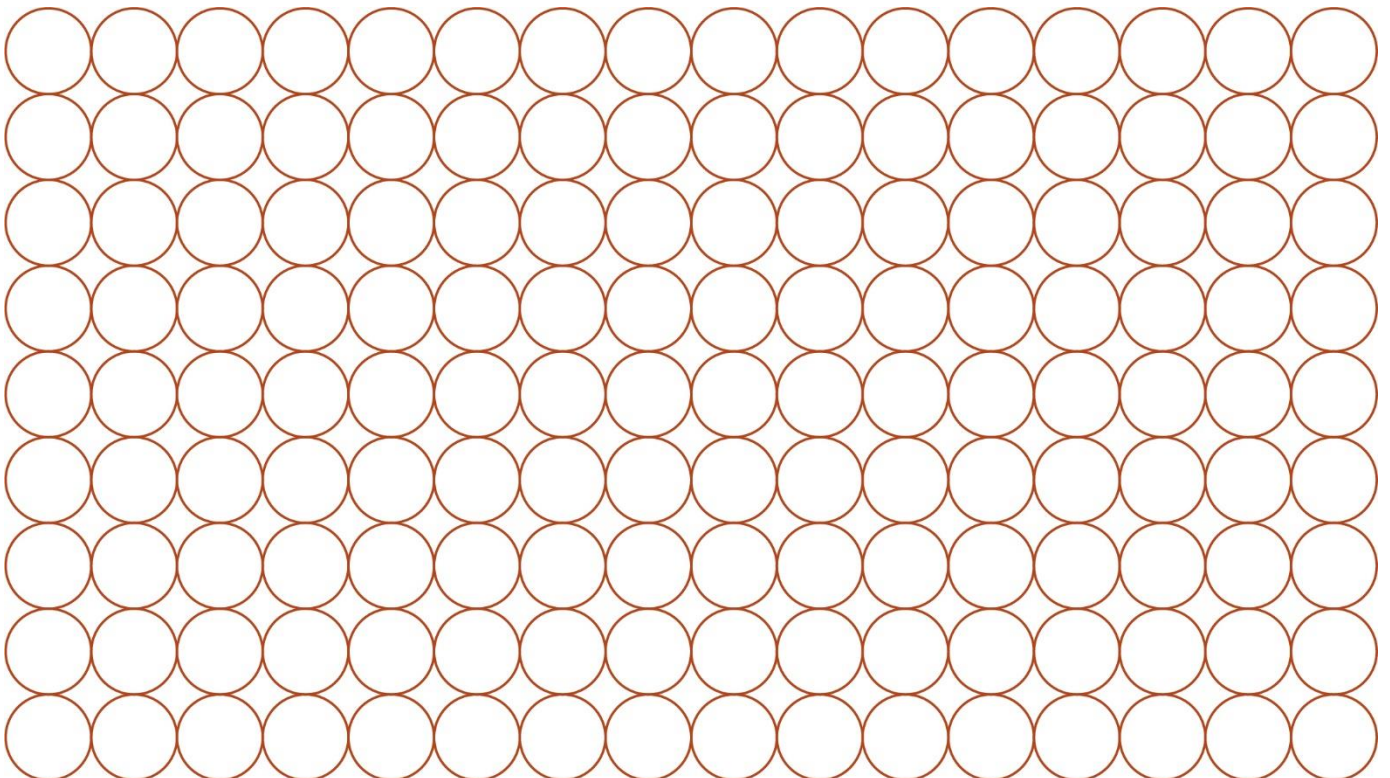

Kommentarmaterial till kursplanen i samhällskunskap

Grundskolan

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri
PDF från Skolverkets webbplats:

www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-7559-479-8

Skolverket, Stockholm 2022

Innehåll

Inledning	4
Om skolämnet samhällskunskap	5
Kommentarer till kursplanens syfte.....	6
Kursplanens långsiktiga mål	10
Kommentarer till kursplanens centrala innehåll	11
Innehållet i samhällsorienterande ämnen årskurserna 1–3	11
Att leva tillsammans	12
Att leva i närområdet.....	14
Att leva i världen	16
Att undersöka verkligheten	21
Innehållet i ämnet samhällskunskap årskurserna 4–9.....	23
Individer och gemenskaper.....	23
Samhällsresurser och fördelning	25
Beslutsfattande och politiska idéer	27
Rättigheter och rättsskipning	28
Information och kommunikation	31
Granskning av samhällsfrågor	32
Kommentarer till kursplanens bedömnings- och betygskriterier	34
Kriterierna för bedömning av godtagbara kunskaper i samhällsorienterande ämnen årskurs 3.....	35
Betygskriterierna i ämnet samhällskunskap årskurserna 6 och 9.....	36

Inledning

Till varje kursplan finns ett kommentarmaterial. Det riktar sig till lärare, rektorer och andra som är verksamma inom skolväsendet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texten i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och vad lärare kan fokusera på när de gör bedömningar utifrån kriterierna för bedömning av godtagbara kunskaper och betygskriterierna.

Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.

Om skolämnet samhällskunskap

Kursplanen i samhällskunskap tecknar bilden av ett mång- och tvärvetenskapligt ämne. I kursplanen byggs ämnet samhällskunskap upp kring fem centrala aspekter: de sociala, de ekonomiska, de politiska, de rättsliga och de mediala aspekterna. Alla fem behövs för att skapa en helhetssyn på komplexa samhällsfrågor och samhällsstrukturer. Dessa aspekter har också legat till grund för indelningen av det centrala innehållet i olika kunskapsområden.

Redan i kursplanens inledande mening lyfts en för ämnet viktig utgångspunkt fram – *människor har alltid varit beroende av att samarbeta när de skapar och utvecklar samhällen*. På så sätt betonas en dynamisk syn på samhället som något som skapas och förändras i ett ständigt samspel mellan aktiva och deltagande människor.

Kursplanen motiverar ämnets plats i skolan med att kunskaper om samhället ger eleverna verktyg för att orientera sig i en värld som präglas av *globalisering, interkulturella relationer och digitalisering*. Globaliseringen kännetecknas i dag av snabb spridning och förflyttning av information och idéer, varor och tjänster, arbetstillfällen, miljöproblem och inte minst – människor. Den leder till omfattande förändringar i samhällsekonomin globalt och regionalt och kräver ständiga anpassningar av individer och samhällen till nya förutsättningar. Globaliseringen ställer också stora krav på att vi kan hantera interkulturella relationer på olika nivåer och i dagliga möten med människor och idéer.

Ämnet samhällskunskap ska ge eleverna förutsättningar att utveckla kunskaper om både möjligheter och utmaningar som följer i globaliseringens spår. En utmaning som vi alla står inför är hur vi ska utforma samhället för att få en *hållbar utveckling*. Begreppet hållbar utveckling återkommer i flera av skolans ämnen och kan utifrån Brundtlandkommissionens rapport 1987 definieras som ”en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov”. En utbredd tolkning är att hållbar utveckling innehåller en ekologisk, en social och en ekonomisk dimension. Utvecklingen kan sägas vara hållbar när de tre dimensionerna balanserar varandra på ett sätt som inte får negativa konsekvenser för vare sig ekologi, social sammanhållning eller ekonomi över tid.

Samhällskunskapsämnets bidrag till hållbarhetsstudierna är att behandla frågor som rör mänskliga rättigheter, demokrati, välfärd, samhällsekonomi, rättssäkerhet och interkulturella relationer. De är alla viktiga delar av en hållbar utveckling.

Kommentarer till kursplanens syfte

Syftestexten riktar sig till läraren och beskriver de övergripande målsättningar som ska gälla för undervisningen i det aktuella ämnet. Syftet är därför en viktig del när lärare planerar och genomför undervisningen. Syftestexten avslutas med ett antal långsiktiga mål som avgränsar de delar av syftet som ligger till grund för bedömnings- och betygskriterierna.

Demokrati och mänskliga rättigheter

Ett centralt syfte med undervisningen i samhällskunskap är att *eleverna utvecklar förtroendet med demokrati och mänskliga rättigheter*. Kursplanen slår därför fast att undervisningen i samhällskunskap ska bidra till att eleverna tillägnar sig *kunskaper om värden och principer som utmärker ett demokratiskt samhälle samt om demokratiska processer och arbetssätt*.

Med demokratiska värden och principer avses alla de värden och principer som gradvis har fogats och kan komma att fogas till demokratibegreppet. Vilka dessa värden och principer är preciseras i regel inte i kursplanen. Det beror på att en lista över demokratiska värden och principer skulle kunna bli väldigt lång, och risken finns att något skulle fattas. Listan är inte heller statisk eller en gång för alla given.

1948 kungjordes FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna för att värna individens rätt gentemot stater, myndigheter och andra grupper. Alla världens stater uppmanades att sprida texten och göra den förstådd, framför allt inom utbildningsväsendet. Kursplanen i samhällskunskap lyfter fram de mänskliga rättigheterna som ett centralt innehåll i alla årskurser. På så sätt kan de fungera som en ständigt närvarande referenspunkt för eleverna i deras studier.

Med demokratiska processer och arbetssätt menas här olika former för idéutbyte, samarbete och gemensamt beslutsfattande på olika nivåer. Om ett demokratiskt arbetssätt finns med som en röd tråd i skolan kan eleverna få förståelse för och kunskaper om ett sådant sätt att arbeta. Genom att kontinuerligt arbeta i demokratiska former i undervisningen, exempelvis i klassråd och elevråd, kan eleverna också lättare känna igen demokratiska processer när de möter dem i mer komplexa politiska sammanhang. De kan då dessutom utveckla beredskap för att känna igen och ifrågasätta processer som strider mot de demokratiska principerna. Ytterst syftar det till att eleverna ska få *förståelse för vad det innebär att vara en aktiv och ansvarstagande medborgare*.

Demokratisk fostran är ett gemensamt ansvar för alla ämnen och finns inskrivet i läroplanens första del. Kursplanen i samhällskunskap lyfter fram att eleverna ska få kunskaper om demokratiska arbetssätt och värden. Det betyder inte att eleverna ska bedömas utifrån i vilken grad de omfattar demokratiska värden och principer.

För det första vore det svårt att mäta i vilken grad en elev är demokratisk. För det andra kan en demokratisk skola inte kräva att eleverna redovisar sina åsikter.

Förhållanden och strukturer i samhället

För att eleverna ska rustas till att vara aktiva och ansvarstagande medborgare betonar kursplanen att eleverna ska utveckla *förståelse för hur individen och samhället påverkar varandra*. Av central betydelse för denna förståelse är att eleverna utvecklar *allsidiga kunskaper om sociala, ekonomiska, politiska, rättsliga och mediala förhållanden och strukturer i samhället*. Olika samhällsförhållanden och samhällsstrukturer samspejar hela tiden med varandra och med de individer som utgör samhället. Tillsammans bildar de den komplexa väv som studeras i ämnet samhällskunskap.

Det går inte att dra någon skarp gräns mellan förhållanden och strukturer. Med förhållanden avses i kursplanen främst enskilda sakförhållanden, medan strukturer syftar på de komplexa samband och relationer som finns mellan olika förhållanden. Vissa strukturer är mer fasta i sin utformning och regleras av lagstiftning och regelverk. Till de strukturerna räknas till exempel Sveriges politiska system, skattesystemet och rättsväsendet med lagar och domstolar. Andra strukturer är inte lika konkreta men är ändå intressanta att studera, till exempel socialisationsprocesser och könsroller. Strukturerna byggs upp av delar som har olika funktion och inbördes samband. Några delar som ofta ingår är behov, aktörer, värderingar, lagar, resurser och pengaflöden.

Det är viktigt att eleverna får förutsättningar att förstå samhället ur olika perspektiv. Det kan handla om att studera aktörer och strukturer på individ-, grupp- och samhällsnivå, eller på lokal, nationell och internationell nivå. Det kan också handla om genus- eller klassperspektiv, perspektiv som betonas i syftestexten genom att den anger att undervisningen ska bidra till elevernas *förståelse för sina egna och andras levnadsvillkor och hur de kan påverkas av faktorer som kön och socioekonomisk bakgrund*.

Samhällsfrågor ur olika perspektiv

Kursplanen lyfter fram att eleverna ska ges förutsättningar att *analysera samhällsfrågor ur olika perspektiv samt möjlighet att utveckla förståelse för hur olika intressen och åsikter uppstår och kommer till uttryck*. På så sätt framhåller kursplanen vikten av att behandla aktuella samhällsfrågor på ett vetenskapligt sätt. Här kan användningen av samhällsvetenskapliga begrepp och modeller bidra till systematik, sammanhang och djup i analyserna. Samtidigt väver kursplanen samman aktuella samhällsfrågor med källkritik, eftersom dessa delar av ämnet är naturligt förenade med varandra.

Med *samhällsfrågor* avser kursplanen alla frågor som berör människor på en samhällsnivå. Det är frågor om hur samhället fungerar i dag och kan utvecklas framöver. Det kan vara samhällsproblem som ännu inte har fått sin lösning eller

frågor som människor har olika åsikter om. Gemensamt för samhällsfrågorna är att de ofta kan belysas i termer av orsaker och konsekvenser och att de kan studeras ur olika perspektiv.

Intresse som samhällsvetenskapligt begrepp ligger nära begreppet drivkraft. Det är det som driver olika aktörer att handla för att påverka samhällsutvecklingen i en riktning som en individ eller grupp bedömer som gynnsam för sina syften. I kritisk granskning både av samhällsfrågor i sig och av information och åsikter i olika källor, är det viktigt att förstå vilka intressen som är inblandade.

Källor och kritisk granskning

I syftestexten anges också att eleverna ska ges *verktyg att kritiskt granska hur olika aktörer försöker påverka samhällsutvecklingen genom information, ståndpunkter och argument i olika sammanhang och källor*. Aktörer är alla individer, grupper och organisationer som medvetet eller oreflekterat agerar för att tillvarata olika intressen. En del aktörer använder sig av rättssystemet. Andra försöker få igenom sina intressen genom politiken, och många använder olika medier för att påverka opinionen. Kunskaper om detta kan bidra till att eleverna blir medvetna om sina egna möjligheter att påverka samhället och få sina intressen tillgodosedda, samtidigt som kunskaperna ökar elevernas källkritiska medvetenhet.

Att kunna söka och hantera information med ett källkritiskt förhållningssätt är nödvändiga färdigheter för att som samhällsmedborgare kunna sätta sig in i olika samhällsfrågor, men också inom utbildning och arbetsliv. Grunden i all informationssökning är att formulera relevanta frågor om det man vill veta. Undervisningen behöver därför bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om när det kan vara befogat att lita på en källa och vilka källor som är användbara för att svara mot de frågor som ställs, och att de lär sig att kritiskt värdera informationen och välja ut det som är relevant utifrån undersökningens syfte och frågeställningar.

Att granska källor är en viktig del av den kritiska granskningen, men ytterst är det själva samhället som ska granskas. Det är därför viktigt att vara medveten om att den källkritiska förmågan växer i takt med elevernas kunskaper i ämnet. Ju mer eleverna kan om samhället, desto lättare är det att formulera frågor kring ett ämne och kritiskt värdera de svar de får fram från olika källor. I ett grundläggande källkritiskt förhållningssätt ingår att skilja fakta från värderingar och ställa enkla frågor om avsändare, budskap och syfte.

Pröva och uttrycka sina ställningstaganden

Ämnet samhällskunskap lever mitt i den pågående samhällsdebatten, då en stor del av ämnets innehåll handlar om aktuella intressekonflikter eller politiska kontroverser. I det sammanhanget är det viktigt att utbytet av information och åsikter om olika samhällsfrågor även inkluderar eleverna själva. Därför lyfter

kursplanen i detta sammanhang fram att eleverna ska ges möjlighet att *uttrycka och pröva sina ställningstaganden i möten med andra uppfattningar*. Därigenom, anger kursplanen, ska eleverna *stimuleras att engagera sig och delta i ett öppet meningsutbyte om samhällsfrågor*. En grundförutsättning för att eleverna ska kunna delta i samhällsdebatten och vara med och påverka samhällsutvecklingen är att de har kunskaper om samhällets strukturer och samhällsvetenskapliga begrepp. Det är därför viktigt att undervisningen stödjer eleverna i att underbygga tolkningar och åsikter med argument som grundas på både fakta och värderingar. Genom exempelvis diskussioner i klassrummet kan eleverna ges möjlighet att öva på att möta och bemöta olika uppfattningar.

Kursplanens långsiktiga mål

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. Dessa är avgränsade till de delar av syftet som ligger till grund för bedömnings- och betygskriterierna. De långsiktiga målen innehåller inte sådant som elevernas socioemotionella utveckling, värderingar, beteenden eller intresse för ämnet. Dessa områden är viktiga när lärarna planerar, genomför och utvärderar sin egen undervisning, men ska inte vara underlag för bedömning och betygssättning.

De långsiktiga målen i ämnet samhällskunskap är:

- *kunskaper om demokratiska värden och beslutsprocesser samt om mänskliga rättigheter,*
- *kunskaper om sociala, ekonomiska, politiska, rättsliga och mediala förhållanden och strukturer i samhället, och*
- *förmåga att analysera samhällsfrågor ur olika perspektiv och kritiskt granska hur de framställs i olika källor.*

Kommentarer till kursplanens centrala innehåll

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Det är uppdelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal innehållspunkter. Dessa ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt och väga olika tungt i undervisningen. I planeringen kan de enskilda punkterna i det centrala innehållet kräva olika mycket utrymme i undervisningen, beroende på vad de omfattar och på elevgruppens behov och förutsättningar. Kunskapsområdena bör alltså inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpligt för att uppnå syftet med undervisningen för elevgruppen.

Exempel i innehållet

I det centrala innehållet förekommer vissa exempel. De förtydligar innehållet, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges i årskurserna 4–6 att eleverna ska möta innehållet *sociala roller och normer i olika sammanhang, till exempel inom familjen och i vänskapsrelationer*. Det innebär att sociala roller och normer i olika sammanhang är obligatoriskt innehåll under årskurserna 4–6. Däremot kan undervisningen lika gärna som att behandla roller och normer inom familjen och i vänskapsrelationer ta upp sociala roller och normer i skolan eller i sociala medier.

Här kommer först kommentarer till det centrala innehållet i samhällsorienterande ämnen (SO) för årskurserna 1–3, eftersom samhällskunskap i de lägsta årskurserna ingår i SO. Därefter följer kommentarer till det centrala innehållet i samhällskunskap för årskurserna 4–9.

Innehållet i samhällsorienterande ämnen årskurserna 1–3

Det centrala innehållet i SO för årskurserna 1–3 är ett samlat innehåll för de fyra ämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. De kunskaper och förmågor som eleverna ska utveckla i de samhällsorienterande ämnena i årskurserna 1–3 finns i respektive ämnes kursplan. Det är därför av stor vikt att läsa och tillgodogöra sig kursplanerna för geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap för att förstå det centrala innehållet i SO för årskurserna 1–3. Detta är även viktigt för att kunna se hur progressionen ser ut i respektive ämne.

Det centrala innehållet i SO 1–3 är indelat i fyra ämnesövergripande kunskapsområden: ”Att leva tillsammans”, ”Att leva i närområdet”, ”Att leva i världen” och ”Att undersöka verkligheten”. På så sätt drar innehållet i SO inga skarpa gränser mellan de samhällsorienterande ämnena. Däremot visar kommentarmaterialet på kopplingar mellan innehållet i SO för årskurserna 1–3 och innehållet för senare årskurser för varje ämne.

Innehållet i de tre första kunskapsområdena ger en möjlighet att gå från det lilla och lokala, till det stora och globala. Det elevnära behöver inte alltid vara det som ligger nära i tid och rum, utan det kan lika gärna vara frågor om händelser och företeelser som ligger långt bort rumsligt och tidsmässigt, men som anknyter till elevernas erfarenhet. Genom att hänvisa till det elevnära kan undervisningen bygga vidare på elevernas förförståelse.

Det fjärde kunskapsområdet ”Att undersöka verkligheten” handlar om de specifika begrepp och redskap som eleverna behöver för att tillägna sig och utveckla sina kunskaper i SO 1–3, men även för vidare studier i årskurserna 4–9 i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. Kunskapsområdet ”Att undersöka verkligheten” ska betraktas som de tre första områdenas verktygslåda. Det ska alltså inte studeras separat, utan integreras med de övriga kunskapsområdena.

Att leva tillsammans

Kunskapsområdet ”Att leva tillsammans” beskriver ett innehåll som ligger nära elevernas egna erfarenheter. Det berör förutsättningar och villkor för umgänget med andra människor i familjen, skolan och samhället. Elevernas tankar och de nära relationerna står i fokus.

Migration

I det mångkulturella samhället är förståelse för drivkrafterna bakom, och konsekvenserna av, migration av stor betydelse. Därför rymmer kursplanen i SO 1–3 innehållspunkten *migration inom ett land och mellan länder*. Genom att lyfta fram *vad detta kan ha för orsaker och få för konsekvenser* strävar kursplanen efter att eleverna tidigt ska få träna på att tänka analytiskt i SO-undervisningen. Det här innehållet kan bidra till att öka elevernas förståelse för varför människor flyttar från andra länder till Sverige. Elevernas egna och andras erfarenheter av att flytta kan bli en ingång till vidare studier om befolkningsfrågor, migration och identitet i de högre årskurserna i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap.

Livet förr i tiden

Innehållet *skildringar av människors levnadsvillkor förr i tiden, till exempel i barnlitteratur, sånger och filmer*, låter eleverna komma i kontakt med beskrivningar av människors levnadsvillkor under olika tider. Det öppnar för jämförelser mellan elevernas egen tid och den tid som har varit. Detta innehåll stämmer väl överens med kursplanen i historia, där det övergripande syftet är att undervisningen ska

utveckla elevernas historiemedvetande, det vill säga deras upplevelser av sammanhang mellan det förflutna, nutiden och framtiden. Genom innehållet *minnen berättade av människor som lever nu* kan eleverna också förstå att de själva är en del av historien.

Levnadsvillkor är en lång historisk linje som löper som en röd tråd genom kursplanen i historia. Genom att eleverna får inblick i människors levnadsvillkor förr kan undervisningen hjälpa dem att utveckla historisk empati. Det innebär en insikt om att människors sätt att tänka och handla färgas av värderingar och villkor i deras samtid.

Moraliska frågor och livsfrågor

Innehållspunkten *samtal om och reflektion över moraliska frågor och livsfrågor med betydelse för eleven* utgår från elevernas vardag och kan behandla frågor som *till exempel kamratskap, könsroller och döden*. Innehållet utgör en startpunkt för religionskunskapens vidare fokus på etik och livsfrågor.

Moraliska frågor och livsfrågor har under lång tid haft en given plats i undervisningen i religionskunskap. Kursplanen i religionskunskap lyfter fram ”Etik och livsfrågor” som ett eget kunskapsområde. Reflektion kring frågor som saknar givna svar kan bidra till elevernas personliga utveckling. Att i samtal få pröva egna ståndpunkter mot andras uppfattningar ger träning i förmågan att argumentera.

Normer och regler

I alla sammanhang där olika individers intressen och behov krockar med varandra finns en risk för att det uppstår konflikter. Med utgångspunkt i vardagliga sammanhang ger kursplanen i SO 1–3 därför möjligheter att låta eleverna samtala om och reflektera över *normer och regler i elevens livsmiljöer*. På så sätt kan kursplanen bidra till en djupare förståelse för samspelet mellan individer i samhället, och för hur gemensamma behov ibland måste gå före individens. Eleverna kan härigenom också utveckla sitt förhållningssätt till gemensamma spelregler i den egna vardagen, *däribland i skolan och i digitala miljöer*.

Det här innehållet öppnar också för att problematisera de normer och regler som omger oss. Är de alltid av godo, eller finns det normer som är förtryckande och begränsar människors möjligheter? Diskussioner och samtal om normer och regler kan också beröra hur man kan bidra till att förändra regler som man tycker är orättvisa. På så sätt läggs en grund för elevernas demokratiförståelse. Kursplanen i samhällskunskap följer upp innehållet från lågstadiet genom att i senare årskurser lyfta fram innehåll som handlar om samhällets behov av lagstiftning och rättssystemet i Sverige. Det finns också tydliga kopplingar till kunskapsområdet ”Etik och livsfrågor” i religionskunskap.

Trafikregler

De första skolåren innebär för många barn nya erfarenheter av att vistas i trafiken. Grundkunskaper i *trafikregler och hur man beter sig i trafiken på ett säkert sätt* kan därför vara nödvändiga på ett högst påtagligt sätt. Forskning visar emellertid att undervisning om trafikregler inte självklart leder till att färre barn skadas i trafiken. Det finns i stället en risk för att trafikundervisning leder till en övertro på barns förmåga att bete sig säkert i oberäkneliga trafikmiljöer. Det går därför inte att ta för givet att eleverna i den här åldern är mogna att röra sig själva i trafiken bara för att de har fått trafikundervisning.

Trafiken är också ett sammanhang där behovet av regler och påföljder blir tydligt. Trafikundervisningen fungerar på så sätt som ett elevnära exempel på att gemensamma behov – i det här fallet säkerhet i trafiken – ibland måste gå före individens behov eller önskemål – i det här fallet att ta sig fram så snabbt som möjligt.

Att leva i närområdet

I kunskapsområdet ”Att leva i närområdet” lyfter kursplanen fram företeelser och händelser i elevernas egen omgivning. Kursplanens fokus på närområdet ger konkretion åt innehållet och gör att eleverna kan känna att det innehåll de möter i skolan är relevant i den egna livsvärlden. Genom att ge eleverna gemensamma erfarenheter av och kunskaper om den plats som förenar dem kan undervisningen också bidra till en känsla av samhörighet.

Man kan tänka sig situationer där det behövs en vidare tolkning av vad som menas med närområdet. Närområdet kan i vissa sammanhang även inbegripa grannorten, stället där någon man känner arbetar, huvudstaden eller en plats som figurerar i media eller i populärkulturen.

Närområdets natur- och kulturlandskap

Genom innehållet *några utmärkande drag i närområdets natur- och kulturlandskap* strävar kursplanen efter att ge eleverna möjlighet att uppfatta hur miljön omkring dem har formats av både naturens egna processer och människors verksamheter. Ofta går det inga skarpa gränser mellan natur- och kulturlandskap. På många platser går det att samtidigt observera spår av både naturkrafternas påverkan och människans utnyttjande av mark, vatten och andra naturresurser. Runtom i Sverige finns *spår av den senaste istiden* som kan studeras på plats i naturlandskapet, till exempel rullstensåsar, rundhällar och flyttblock. Innehållet lägger en grund för geografiundervisningen i högre stadier som ska behandla bland annat *klimat- och vegetationszoner, klimatförändringar, endogena och exogena processer, fältstudier* och människors användning av *naturresurser*.

Hemortens historia

Ett annat innehåll anlägger ett historiskt perspektiv på studier av närområdet: *hemortens historia och vad närområdets platser, byggnader och vardagliga föremål kan berätta om livet där under olika tider*. Historien i närområdet kan spåras och tolkas genom till exempel historiska minnesmärken, byggnader, namn på gator och torg eller texter av olika slag. Vardagliga föremål finns ofta att beskåda på hembygds museer, inte sällan tillsammans med livfulla berättelser om livet på hemorten i det förflutna. Att kunna leva sig in i hur människor levde förr i den egna hemorten, kan bidra till en ökad förståelse för vår egen tid och ge eleverna viktiga kunskaper för att vidga sin historiska referensram.

Kristendomens roll

I samband med hemortens historia anger kursplanen *kristendomens roll i skolan och på hemorten förr i tiden* som ett innehåll. Det motiveras av det faktum att religionen och kyrkan har haft stor betydelse för den historiska utvecklingen i Sverige under tusen år. Under långa tider dominerade olika former av kristendom i Sverige, och kyrkans roll i samhället var mer central än i dag. Den kristna identiteten ärvdes och togs för given; den växte oftast inte fram som resultatet av individuella val. ”Kyrkan mitt i byn” var den naturliga samlingspunkten, nyheter spreds från predikstolen och genom informationsutbyte på kyrkbacken.

Kristendomen spelade också en central roll i skolan. Först 1919 avskaffades katekesundervisningen. Det öppnade för en mer allmän kristendomsundervisning inriktad på bibliska berättelser och kristen etik, och med tiden även för studier av andra religioner. Genom att studera kristendomens roll i skolan utifrån ett historiskt perspektiv får eleverna övning i att göra jämförelser mellan då och nu och kan reflektera över likheter och skillnader. I förlängningen kan detta också leda till diskussioner om orsaker till förändringarna.

Eleverna får genom detta innehåll möjlighet att utveckla en översiktlig förståelse för den betydelse som kristendomen har och har haft i skolan och i det svenska samhällslivet. Med det som grund kan de anlägga historiska perspektiv på innehållet i senare årskurser som berör sekularisering och mångfald i dagens samhälle.

Centrala samhällsfunktioner

Olika samhällen har i olika tider haft skilda uppfattningar om vad som är eller bör vara gemensamt. Dessa uppfattningar har legat till grund för vad som har definierats som samhällets ansvar och lett till att den offentliga sektorn har varierat och varierar kraftigt i omfattning.

Som en introduktion till en bredare samhällsförståelse lyfter kursplanen fram *centrala samhällsfunktioner, till exempel sjukvård, räddningstjänst och skola* som ett centralt innehåll i SO 1–3. Detta följs upp i årskurserna 4–6 i samhällskunskap med ett innehåll om offentlig ekonomi och vad skatter används till. Där ligger betoningen på det vi betalar gemensamt genom skatter. I årskurserna 7–9 lyfter

samma ämne fram svenska välfärdsstrukturer och hur de fungerar som ett centralt innehåll.

Yrken och verksamheter

Innehållet *yrken och verksamheter i närområdet* erbjuder kontaktytor mellan skolan och arbetslivet och anknyter till den samlade läroplanens andra del. Där står det att skolans mål är att varje elev ska få inblick i närsamhället och dess arbets-, förenings- och kulturliv. I senare årskurser följer undervisningen i samhällskunskap upp olika frågor kring arbetsliv och arbetsmarknad.

Genom att studera yrken och verksamheter i närområdet kan eleverna förstå hur arbete skapar mervärden för den enskilde och samhället. Här finns en tydlig koppling till innehållspunkten *pengars användning och värde* i kunskapsområdet ”Att leva i världen”. Dessutom kan kännedom om yrken och verksamheter i närområdet bidra till elevernas förståelse för arbetets och företagsamhetens betydelse för både privatekonomin och samhällets ekonomi, innehåll som återkommer i samhällskunskap under senare årskurser.

Att leva i världen

Även yngre elever har uppfattningar om världen och behöver internationella utblickar för att se hur deras egen plats på jorden passar in i ett större sammanhang. Ibland blir det nära mer begripligt när man har fått syn på de stora mönstren.

Miljö och hållbar utveckling

Hållbar utveckling ingår som ett centralt innehåll i flera ämnen. I de tidiga skolåren tar hållbarhetsfrågorna sin utgångspunkt i elevnära och vardagliga sammanhang. I kursplanen för SO 1–3 uttrycks det som *miljöfrågor utifrån elevens vardag*. Det handlar om hur eleverna själva kan bidra till hållbar utveckling och minska påfrestningen på miljön, till exempel genom återvinning eller att hushålla med el och vatten. Genom att fokusera på miljöfrågor lägger undervisningen i årskurs 1–3 en grund för studierna av hållbar utveckling i högre stadier, som då omfattar inte bara den ekologiska dimensionen av begreppet, utan även sociala och ekonomiska aspekter.

Förutsättningar i natur och miljö

Naturens förutsättningar påverkar var människor väljer att bosätta sig. Sådana typer av samband mellan naturen, människan och samhället belyses i kursplanen genom innehållet *rumsliga förutsättningar i natur och miljö för befolkning och bebyggelse, till exempel mark, vatten och klimat*. Var bor det många människor och varför? Varför är andra platser mer glesbefolkade?

Olika livsmiljöer erbjuder olika goda försörjningsmöjligheter. Centrala faktorer som avgör om människor kan leva på en plats är till exempel hur mycket och hur

bra odlingsmark det finns, om det finns tillgång till vatten och andra naturresurser och vilket klimat området har. Miljön sätter på så sätt gränser för vilka verksamheter människor kan bedriva på en viss plats och hur stor befolkning ett område kan försörja. Men i den moderna ekonomin och genom vårt urbaniserade bosättningsmönster kan det vara svårt att se direkta kopplingar mellan miljön och människans försörjning, eftersom de flesta arbetstillfällen i dag inte är lika beroende av naturförhållanden. Här kan det därför vara fruktbart att anlägga ett historiskt perspektiv – bosättning i dag sker delvis på andra villkor än förr i tiden.

Även i närområdet går det att se och studera naturgivna faktorer som påverkat placeringen av byggnader och verksamheter. Fast mark är enklare och billigare att bygga på än sankmark, den gamla stadskärnan ligger ofta nära en naturlig omlastningsplats för att underlätta handel och så vidare.

Världsdelar, världshav, länder och platser

I Sverige i dag möter eleverna människor, varor och kulturella uttryck från hela världen. De känner redan till djur och naturtyper som inte finns naturligt i Sverige. Genom att studera *namn och läge på världsdelarna och världshaven* får de möjlighet att utveckla en övergripande geografisk referensram som hjälper dem att sätta in olika händelser och företeelser som de har hört talas om i ett rumsligt sammanhang. Med utgångspunkt i elevernas egna frågeställningar om *länder och platser* kan undervisningen bidra till att eleverna får ännu fler geografiska referenspunkter för att utveckla sin bild av världen.

Kursplanen anger inte vilka namn på länder och platser som ska behandlas i undervisningen. Det urvalet sker bäst i samspelet mellan elever och lärare i varje klassrum och med hänsyn till elevernas förkunskaper och intressen. Namnkunskaper är nödvändiga delar av en referensram över världen. Det är dock viktigt att betona att geografiska namn får en tydligare funktion och blir lättare att minnas om de studeras i ett sammanhang. Sådana sammanhang kan till exempel vara hållbarhetsfrågor och livsmiljöer.

Människans uppkomst, vandringar och övergången till jordbruk

Människans tidiga utveckling ska belysas översiktligt i årskurserna 1–3 genom innehållet *människans uppkomst, vandringar, samlade och jakt samt förändrade levnadsvillkor i samband med övergången till jordbruk*. Människans vandringar handlar dels om hur människan sprids över jorden, dels om jägares och samlares nomadiska livsstil. Att människan blev bofast och började odla upp mark och hålla husdjur är en av de största förändringarna i människans historia.

Nordisk forntid

I nära anslutning till innehållet om människans vandringar, samlade och jakt samt övergången till jordbruk betonar kursplanen särskilt ett nordiskt perspektiv på den tidiga historien. Innehållet *Norden befolkas* handlar om hur människor i

slutet av den senaste istiden följde efter renhjortar och andra bytesdjur och slog sig ner i Norden. Detta innehåll illustrerar hur kursplanen i historia lyfter fram *migration* som en lång historisk linje. En annan lång historisk linje synliggörs genom innehållet *människors levnadsvillkor under nordisk stenålder, bronsålder och järnålder*.

Det kan vara spännande att undersöka spår av forntiden i närområdet. I många delar av Sverige finns förhistoriska lämningar kvar i landskapet. Kult- och offerplatser, hällristningar, runstenar, rösen och gravfält påminner om vårt förflutna och markerar platser av betydelse för forntidens människor. Genom att se sådana spår i det nutida landskapet kan den äldre historien bli levande och konkret för eleverna.

Berättelser i antik och nordisk mytologi samt i samisk religion

En annan brygga mellan det förflutna och nuet är *berättelser i antik och nordisk mytologi samt i samisk religion*. Sådana berättelser utgör kulturella referenspunkter som många människor känner till. Den nordiska mytologin har många gemensamma drag med antik mytologi, och även med samisk religion. Gudarna har ibland liknande särdrag och berättelserna försöker ofta ge förklaringar till samma grundläggande livsfrågor om skapelsen, kärleken och döden, eller till fenomen i naturen som åskan och årstidernas växlingar. När eleverna får ta del av sådana berättelser kan nya dörrar öppnas till konst, film och litteratur.

Den samiska religionen förbjöds i Sverige under 1600-talet, samtidigt som samerna kristnades under tvång. Trots det levde religionen kvar parallellt och integrerat med kristendomen under lång tid. På liknande sätt levde den nordiska mytologin och den fornskandinaviska religionen länge kvar parallellt med kristendomen. Det bör betonas att i fallen med antik och nordisk mytologi samt samisk religion är det *berättelser* som utgör det centrala innehållet, inte de religiösa traditionerna som helhet.

Högtider, symboler och berättelser

Innehållet *några högtider, symboler och berättelser inom kristendom, islam och judendom* innebär att undervisningen ska behandla konkreta religiösa uttryck. Detta kan fungera som en ingång till senare årskursers fördjupade innehåll om världsreligioner. Det kan även bidra till elevernas förståelse av religiösa uttryck som de möter i olika sammanhang.

Det finns ofta direkta kopplingar mellan berättelser, symboler och högtider. Ett exempel är det judiska påskfirandet som högtidlighåller Gamla testamentets berättelse om uttåget ur Egypten. Ett annat är kopplingen mellan det kristna korset och berättelser om Jesus död och uppståndelse. Dessa konkreta religiösa uttryck utgör startpunkten för en progression i det centrala innehållet där eleverna gradvis under skoltiden kommer i kontakt med allt mer abstrakta delar av religionerna.

Ett skäl till att namnge tre religioner är att eleverna tidigt ska få kunskaper om att vårt samhälle är mångreligiöst och pluralistiskt. Utan den kunskapen kan studierna av kristendomens historiska roll i Sverige bli perspektivlösa. Eleverna kan också ha behov av djupare kunskaper om religioner utanför den egna erfarenheten. Genom att belysa en mångfald av religiösa uttryck kan skolan bidra till mellanmänsklig och interkulturell förståelse och motverka stereotyper och bilder av andra religioner och deras utövare.

Att just kristendom, islam och judendomen lyfts fram motiveras främst av deras relevans i det samtida mångkulturella samhället, antalet utövare i Sverige och deras historiska betydelse. Dessa tre religioner delar också många berättelser och föreställningar, vilket gör det möjligt att se likheterna mellan dem. Eftersom kristendomen är mer utbredd och har större historisk betydelse i det svenska samhället än andra religioner preciserar kursplanen dessutom att *några berättelser ur Bibeln och deras innebörder* ska ingå i undervisningen.

Mänskliga rättigheter

Enligt läroplanen har skolan en viktig uppgift när det gäller att förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på hos eleverna. Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män och solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. Därför är *mänskliga rättigheter inklusive alla människors lika värde och barnets rättigheter i enlighet med FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen)* ett centralt innehåll i SO för årskurserna 1–3.

Konventionen om barnets rättigheter är en specifik del av folkrätten som slår fast universella rättigheter för alla barn. Barnkonventionen är också svensk lag sedan år 2020. Kunskapen om att världens nationer har enats om ett antal rättigheter som gäller speciellt för barn, ger eleverna signaler om hur viktiga dessa rättigheter är. Barnets rättigheter och alla människors lika värde är grundprinciper som det svenska samhället vilar på och kan vara en början till att demokratibegreppet längre fram blir begripligt. Barnets rättigheter är dessutom nödvändig kunskap för den enskilda eleven som genom dem kan förstå om de egna rättigheterna kränks. De mänskliga rättigheterna och barnets rättigheter är innehåll som återkommer med vissa tillägg och fördjupningar i samhällskunskap i högre stadier.

Demokratiska principer

Nära förbundet med mänskliga rättigheter och barnets rättigheter är kursplanens innehåll om demokrati. Som en introduktion till senare årskursers återkommande demokratistudier i samhällskunskap och historia, anger kursplanen för SO 1–3 att undervisningen ska behandla *grundläggande demokratiska principer och vad åsikts- och yttrandefrihet samt majoritetsprincipen kan innebära i skolan och i samhället*. Kunskaper om demokratins principer är grundläggande för att förstå demokratibegreppet. Demokratiska principer kan konkretiseras genom demokratiska arbetsformer i klassrummet, där alla får komma till tals och alla har

rätt att inneha och yttra sina åsikter. I exempelvis klassråd kan eleverna få erfarenheter av att fritt utbyta idéer och fatta gemensamma beslut utifrån majoritetsprincipen. Därigenom ges eleverna förutsättningar att utveckla erfarenhet av och kunskap om demokrati här och nu, snarare än som något som är viktigt enbart för ett framtida vuxenliv.

Pengars användning och värde

Ekonomi är en grundläggande del av samhällets uppbyggnad och det är därför motiverat att introducera även ekonomi tidigt i undervisningen. I årskurserna 1–3 lyfter kursplanen fram *pengars användning och värde* och *olika exempel på betalningsformer och vad några vanliga varor och tjänster kan kosta* som ett centralt innehåll. Detta följs sedan upp i kursplanen i samhällskunskap där ”Samhällsresurser och fördelning” är ett kunskapsområde som tar upp frågor om privatekonomi och samhällsekonomi.

Med pengars användning avses vad pengar kan användas till och hur de kan hanteras. Det går att överrätta kontanter, betala med kort eller överföra pengar direkt mellan konton genom banktjänster på internet. Det är inte självklart att eleverna förstår kopplingen mellan mynt, sedlar, kreditkort och andra digitala betalningsmetoder.

Med pengars värde avses bland annat bytesvärdet, det vill säga vad som kan köpas för pengar och ungefär vad det kostar. Pengars värde kan också ges en fördjupad innebörd genom att undervisningen belyser det faktum att de flesta människor får pengar i utbyte mot arbete. Pengars värde kan slutligen problematiseras ur ett etiskt perspektiv: Är det viktigt att vara rik? Finns det saker man inte skulle göra för pengar?

Aktuella samhällsfrågor

Även eleverna i de tidigaste skolåren snappar upp händelser och *aktuella samhällsfrågor i olika medier* och därför är detta ett centralt innehåll i SO 1–3. Samhällsfrågor är alla frågor som handlar om hur samhället ska utvecklas framöver. Dessa frågor engagerar många och kräver ofta någon form av kollektivt beslut. De är ofta föremål för diskussion och debatt, eftersom olika aktörer drivs av olika åsikter, värderingar och intressen.

Genom att ta upp aktuella samhällsfrågor i undervisningen får eleverna möjlighet att samtala om och reflektera kring förhållanden och händelser som väcker deras tankar och känslor. Att undervisningen behandlar aktuella samhällsfrågor ökar elevernas möjligheter att förstå och agera i sin samtid. Det ger dem också övning i att uttrycka och värdera olika ståndpunkter och formulera argument grundade på fakta och värderingar.

Vilken typ av samhällsfrågor som undervisningen ska ta upp går inte att definiera i en kursplan. Det urvalet måste ta sin utgångspunkt i lärarens didaktiska överväganden utifrån elevernas ålder, intressen och förförståelse samt utifrån aktualitetsaspekter och kopplingar till annat undervisningsinnehåll. Inte heller kan

kursplanen beskriva vilka medier som arbetet med samhällsfrågor ska utgå från. Oavsett vilka medier som används kan undervisningen om aktuella samhällsfrågor bidra till att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt hos eleverna. I samhällskunskap i årskurserna 4–9 finns ett breddat och fördjupat innehåll om samhällsfrågor och källkritik i kunskapsområdet ”Granskning av samhällsfrågor”. Källkritik i årskurs 1–3 kommenteras mer utförligt i nästa avsnitt.

Att undersöka verkligheten

Detta kunskapsområde rymmer inte något fristående innehåll, utan består av metoder och begrepp som kan användas vid studier av innehållet i de andra kunskapsområdena. Genom att eleverna tidigt får komma i kontakt med de samhällsorienterande ämnens arbetssätt och begrepp får de träning i att ordna kunskap och verktyg för att samtala om samhället ur olika perspektiv.

Metoder för att söka information

Vi lever i ett informationssamhälle som ställer stora krav på vår förmåga att ta till oss information och att sovra bland alla budskap som dagligen översköljer oss. Information produceras och distribueras i olika syften och de beslut vi fattar påverkas av vad vi har hört eller läst och hur vi värderar det.

Genom att lyfta fram metoder för att söka och värdera information i alla årskurser och i alla samhällsorienterande ämnen, syftar kursplanerna till att utveckla elevernas förmåga att ta till sig information från olika typer av källor och värdera hur trovärdiga och relevanta de är. I det centrala innehållet för SO i årskurserna 1–3 är detta innehåll formulerat som *metoder för att söka information, till exempel textläsning, intervjuer och observationer. Samtal om olika källors användbarhet och tillförlitlighet.*

Textläsning, intervjuer och observationer är exempel på olika metoder för att inhämta information. Genom att läsa om, lyssna till och observera sin omgivning och på olika sätt dokumentera och sammanställa resultatet av undersökningar, får eleverna tidigt träna på ett vetenskapligt arbetssätt. De källor som kan utgöra underlag för samtal om användbarhet och tillförlitlighet är främst sådana som är anpassade för yngre barn. Det inkluderar källor som eleverna möter i faktaböcker, tidningar och på olika webbplatser.

Den långsiktiga ambitionen med undervisningen i källhantering är att eleverna ska utveckla ett kritiskt tänkande, men i tidigare årskurser måste källkritiken med nödvändighet utgå från enkla frågor: Varifrån kommer informationen? Vem har sagt eller skrivit det? Vilket syfte kan en person ha med sin framställning?

Jordgloben samt analoga och digitala kartor

Kursplanen lyfter fram *jordgloben* som ett centralt innehåll i SO för årskurserna 1–3. En tanke bakom detta är att ge de yngre eleverna chansen att utveckla förståelse för att de lever på en stor planet som de delar med andra varelser. Jordgloben ger en

på många sätt rättvisande bild av vår planet och är en utgångspunkt för vidare studier av *analoga och digitala kartor*. Fysiska kartor med sina symboler, färger och skalor kan berätta hur landskapet är utformat i elevernas närhet och på olika platser på jorden och utvecklar därmed elevernas rumsuppfattning.

I samband med kartanvändning och studier av jordgloben blir det också naturligt att beröra *storleksrelationer och väderstreck*. Storleksrelationer handlar om att börja förstå begreppet skala, liksom om att kunna jämföra mindre och större platser, länder och världsdelar och förstå hur dessa olika storheter förhåller sig till varandra. Väderstrecken är nödvändiga verktyg för att kunna tala om riktning och läge. Norr, söder, öster och väster på en kartbild ska behandlas i undervisningen, men eleverna ska också få kunskaper om hur man kan orientera sig i närmiljön med hjälp av väderstrecken. Här finns kontaktytor mellan SO och det centrala innehåll i idrott och hälsa som handlar om att orientera sig i närmiljön.

Mentala kartor

Ett annat innehåll som syftar till att utveckla elevernas rumsuppfattning är *mentala kartor, till exempel över närområdet, skolvägar eller andra platser som är betydelsefulla för eleven*. En mental karta är ett fysiskt uttryck för den inre bild som vi har av vår omgivning, det vill säga vår rumsuppfattning. En elev kan till exempel rita en bild av ett rum och placera ut möblerna i rummet med en tanke om hur stora de är i relation till varandra. På så sätt tänker eleven redan i olika skalor och kan börja förstå en viktig princip bakom kartans förhållande till verkligheten. Det går också att göra mentala kartor över skolgården, hemorten, Sverige, Europa och världen. En mental karta kan aldrig ritas fel, den representerar ju bara individens uppfattning om lägen, avstånd och storleksrelationer inom det rum som kartan föreställer.

Tidslinjer och tidsbegreppen dåtid, nutid och framtid

Tidslinjer är användbara verktyg för att åskådliggöra tidens förlopp och för att länka händelser och skeenden till varandra. Med hjälp av tidslinjer kan man jämföra långa tidsrymder med korta, förstå vad som hände först och vad som hände sedan och få en bild av avståndet i tid mellan nuet och det förflutna. Genom att eleverna får lära sig att läsa olika varianter av tidslinjer kan de få en kronologisk överblick över historien och utveckla sin historiska referensram.

Forskning visar att yngre elever har svårt med årtal och lättare för att ta till sig relativa tidsbegrepp. Därför ingår *tidsbegreppen dåtid, nutid och framtid* i det centrala innehållet i SO 1–3 och kan med fördel användas som tidsangivelser i stället för årtal. I arbetet med kronologi med yngre elever kan även vardagsspråkets nyanser, som till exempel ”gammalt” och ”väldigt gammalt”, utnyttjas för att öka förståelsen för det som var ”förr i tiden”.

Innehållet i ämnet samhällskunskap

årskurserna 4–9

Det centrala innehållet i samhällskunskap har i årskurserna 4–6 och 7–9 ordnats i sex kunskapsområden. Dessa grundar sig på de fem centrala aspekter som lyfts fram i kursplanens syftestext och ett kunskapsområde som handlar om granskning av samhällsfrågor. I kunskapsområdet ”Individer och gemenskaper” är de sociala aspekterna centrala, medan de ekonomiska aspekterna betonas i kunskapsområdet ”Samhällsresurser och fördelning”, och de politiska aspekterna i kunskapsområdet ”Beslutsfattande och politiska idéer”. I kunskapsområdet ”Rättigheter och rättsskipning” är de rättsliga aspekterna i fokus, medan ”Information och kommunikation” betonar de mediala aspekterna. Avslutningsvis lyfter kunskapsområdet ”Granskning av samhällsfrågor” fram aktuella samhällsfrågor och källkritik. Eftersom kursplanen uppmuntrar helhetssyn och perspektivbyten, kan och bör innehållet i de olika kunskapsområdena flätas samman.

Materialet kommenterar det centrala innehållet för årskurserna 4–6 och 7–9 parallellt. Därigenom blir både progression och den röda tråden mellan stadierna tydliga. En grundprincip för progressionen i innehållet från årskurs 1 till årskurs 9 är att den går från det elevnära och konkreta i lägre åldrar, till vidare utblickar och mer abstrakta studieobjekt i de högre åldrarna. Det finns också en tydlig tanke genom kursplanen att vissa liknande studieobjekt ska återkomma i olika stadier, med olika omfattning och abstraktionsgrad. Till exempel behandlas mänskliga rättigheter och demokrati genom alla skolåren med tilltagande fördjupning.

Nedan kommenteras det centrala innehållet med utgångspunkt i de sex kunskapsområdena.

Individer och gemenskaper

I kunskapsområdet ”Individer och gemenskaper” finns innehåll som belyser sociala förhållanden och strukturer i samhället. Det handlar om relationerna mellan människor som individer, och om individernas förhållande till det samhälle de tillsammans formar och formas av.

Socialisation och identitet

Socialisationsprocesser, det vill säga hur människor formas av sin omgivning, är intressanta studieobjekt som med fördel kan ta sin utgångspunkt i elevernas egna erfarenheter. Därför har kursplanen ett innehåll som är konkret och anpassat till elevernas ålder. I årskurserna 1–3 behandlas *livsfrågor* och *normer och regler*. I årskurserna 4–6 är *sociala roller och normer i olika sammanhang* ett centralt innehåll. Det ger eleverna möjlighet att få syn på hur individer socialiseras i samspel med sin omgivning och att vi alla tar på oss eller tilldelas olika roller i olika grupper. Socialisering innebär ofta en spänning mellan självständighet och

anpassning som kan vara intressant att behandla i detta sammanhang. Kursplanen lyfter också fram *könsroller, jämställdhet och sexualitet* som ett centralt innehåll i sammanhanget. Därigenom kan uppmärksamheten riktas mot genusmönster, arbetsfördelning och inflytande över beslutsfattandet i olika sociala sammanhang.

I årskurserna 7–9 finns ett innehåll som fokuserar på *människors identiteter, ekonomiska resurser och möjligheter i samhället och hur dessa kan påverkas av bland annat socioekonomisk bakgrund, kön, ålder och etnicitet*. Det belyser olika faktorer som påverkar våra liv och hur vi betraktar oss själva och andra. Det handlar också om makt och om hur olika identiteter kan öppna eller begränsa människors möjligheter. Identiteter skrivs i plural för att rikta uppmärksamheten mot att människor har flera identiteter på en och samma gång. Kursplanen lyfter också fram de i sammanhanget centrala begreppen *mak*, *rättvisa, jämlikhet och jämställdhet*.

Samhällsfunktioner och välfärdssystem

I kunskapsområdet ”Individer och gemenskaper” ingår också frågor kring olika samhällsfunktioner och välfärdssystem. I årskurserna 1–3 ska undervisningen behandla *centrala samhällsfunktioner* i närområdet. Det ger en elevnära och konkret ingång till senare årskursers innehåll om sociala skyddsnet, offentlig ekonomi och svenska välfärdsstrukturer.

I årskurserna 4–6 handlar det om *sociala skyddsnet för barn i olika livssituationer, i skolan och i samhället*. Barn kan ställas inför olika livssituationer där de behöver stöd av samhället, till exempel av skolsköterskan, barn- och ungdomspsykiatrien eller socialtjänsten. Kunskaper om sådana välfärdsstrukturer ger eleverna insikt i samhällets uppbyggnad och prioriteringar. Eleverna kan också ha en direkt praktisk nytta av dessa kunskaper i situationer där de själva behöver stöd.

I årskurserna 7–9 ska eleverna få kunskap om *svenska välfärdsstrukturer och hur de fungerar*. I fokus står de svenska välfärdssystemen, *till exempel sjukvårdssystemet eller arbetslöshetsförsäkringen*. Genom detta innehåll kan ämnet samhällskunskap bidra till att eleverna får bättre kunskaper om sina egna och andras rättigheter och skyldigheter. Här finns också utrymme för att studera och problematisera till exempel för- och nackdelar med offentligt och privat finansierad välfärd.

Migration

I det här kunskapsområdet ryms i årskurserna 7–9 också det centrala innehållet *migration till, samt integration och segregation i Sverige i dag*. Sverige är sedan lång tid tillbaka ett land med invånare från många olika delar av världen, med olika bakgrunder och erfarenheter. Kunskaper om migrationens orsaker och konsekvenser är viktiga för att eleverna ska få förståelse för invandringens betydelse och påverkan. Frågor om integration och segregation i det svenska samhället behöver belysas utifrån olika perspektiv där såväl politiska

ställningstaganden som elevernas egna erfarenheter kan tas tillvara i undervisningen.

Samhällsresurser och fördelning

För att klara av ett vuxenliv med arbete, skatter och sparande behöver eleverna kunskaper om ekonomi. Kunskaper om samhällsekonomi är nödvändiga för att kunna fatta genomtänkta ekonomiska beslut, både på individnivå och på samhällsnivå, till exempel i frågor som rör hållbar konsumtion och fördelning av resurser. Därför introducerar kursplanen ekonomi i undervisningen redan i de lägre åldrarna.

I hela kunskapsområdet ”Samhällsresurser och fördelning” finns många beröringspunkter till innehållet i de andra kunskapsområdena och även till andra ämnen. Samhällsekonomi och ekonomisk fördelning kan med fördel knytas ihop med politiska skiljelinjer, etiska frågor som rättvisa och solidaritet eller hållbarhetsfrågor i geografi och andra ämnen.

Privatekonomi

Eftersom ekonomi kan upplevas som ett svårt och abstrakt ämne utgår undervisningen om ekonomi för de yngre eleverna från så bekanta sammanhang som möjligt. I årskurserna 4–6 ska eleverna få möta ett innehåll om *privatekonomi och relationen mellan arbete, inkomst och konsumtion*. Eleverna ska få insikt i att de flesta människor får pengar som ersättning för arbete och att ersättningens storlek beror på vilken typ av arbete man utför och hur mycket man arbetar. De ska också få förståelse för att individer och familjer måste hushålla med sina resurser. Här finns en rad beröringspunkter med innehåll i ämnet hem- och konsumentkunskap.

Samhällets ekonomi

Innehållet *det offentliga ekonomien* i årskurserna 4–6 är en fortsättning på *centrala samhällsfunktioner* i SO 1–3. I årskurserna 4–6 ska eleverna också få fördjupade kunskaper om *vad skatter är och vad kommuner, regioner och stat använder skattemedel till*. Härigenom får de kunskaper om vad som finansieras gemensamt genom skatter och vilka idéerna bakom detta är. Eleverna får också kunskaper om skillnaderna mellan kommuner, regioner och stat och deras respektive ansvarsområden.

I årskurserna 7–9 blir studierna av samhälls ekonomin mer komplexa genom innehållet *hur hushållens, företagens, bankernas och det offentliga ekonomien hänger samman*. Här ingår även *orsaker till förändringar i samhälls ekonomin och vilka effekter de kan få*. Det ekonomiska kretsloppets modell kan exempelvis användas för att studera hur effekterna av en förändring i en del av ekonomin kan spridas till och påverka andra delar av ekonomin. På så sätt blir sambanden mellan människors privatekonomi och olika delar av samhälls ekonomin mer begripliga.

Global ekonomi

Under de senaste decennierna har arbetsdelningen och penningekonomin blivit globala. Människor och ekonomier i olika delar av världen har knutits allt närmare varandra på ett sätt som gör att alla är beroende av varandra. I årskurserna 7–9 lyfter kursplanen därför fram globaliseringen genom innehållet *länders och regioners beroende av varandra i en globaliserad ekonomi*. Globaliseringen får konsekvenser för länders möjligheter att konkurrera på en internationell marknad och har medfört stora förändringar på den svenska arbetsmarknaden, vilket påverkar människor som individer. Arbetstillfällena inom tillverkningsindustrin blir allt färre, samtidigt som tjänstesektorn växer och det ställs allt högre krav på utbildning inom många branscher.

När en ökad globalisering diskuteras är det viktigt att även behandla digitaliseringens betydelse för samhällsekonomin. Exempelvis har digitalisering och annan modern teknik förenklats handeln mellan länder och bidragit till att skapa en global arbetsmarknad. Det är en utveckling som på vissa platser bidrar till ekonomisk tillväxt och sociala framsteg, men den kan också bidra till att förstärka ojämlika villkor inom handeln och på arbetsmarknaden. Kunskaper om det här innehållet ger eleverna förutsättningar att förstå och förhålla sig till de förändringar som globaliseringen orsakar, både på samhälls- och individnivå.

Skilda villkor i Sverige och i världen

I samband med innehållet *exempel på skilda ekonomiska och sociala villkor för barn, i Sverige och i olika delar av världen* i årskurserna 4–6, kan ekonomiska och sociala dimensioner av hållbar utveckling lyftas fram och problematiseras. Här får eleverna möjligheter att utveckla förståelse för egna och andras levnadsvillkor.

I årskurserna 7–9 fördjupas studierna om skilda villkor genom innehållet *orsaker till och konsekvenser av en ojämlik fördelning av inkomster och förmögenheter mellan människor i Sverige och i olika delar av världen*. Det är ett innehåll som hänger ihop med annat innehåll både i kunskapsområdet ”Samhällsresurser och fördelning” och i kunskapsområdena ”Individer och gemenskaper” och ”Beslutsfattande och politiska idéer”. Det har också starka kopplingar till kursplanen i geografi. Genom kunskaper om dessa komplexa samband kan eleverna förstå olika människors levnadsvillkor och vilka intressen som kan ligga bakom olika ställningstaganden i samhällsfrågor.

Arbetsmarknaden och arbetslivet

I årskurserna 7–9 finns innehållet *arbetsmarknadens och arbetslivets förändringar och villkor, till exempel med avseende på lönebildning, arbetsmiljö och arbetsrätt*. Det är ett innehåll som är tänkt att fokusera på svenska förhållanden men som också har beröringspunkter med innehållet om såväl globalisering som skilda villkor. Konkreta kunskaper om arbetslivet är viktiga för förståelsen av det svenska samhället. De är också ett komplement till studie- och yrkesvägledningen för elever på högstadiet som funderar över studievägar och

yrikesval inför framtiden. På så sätt bidrar ämnet samhällskunskap till att eleverna, i enlighet med skolans mål i läroplanen, kan göra väl underbyggda val av framtida utbildning och yrkesinriktning.

Beslutsfattande och politiska idéer

I det här kunskapsområdet belyser kursplanen politik på olika nivåer och ur olika perspektiv. Progressionen ligger dels i att eleverna med stigande ålder ska studera beslutsprocesserna på allt fler nivåer, både nationellt och internationellt, dels i att problematiseringen av människors möjligheter att påverka beslut ökar efterhand som eleverna blir äldre.

Demokrati, styrelseskick, politiska partier och ideologier

I årskurserna 4–6 anger kursplanen att eleverna ska studera *vad demokrati är och hur demokratiska beslut fattas*. Här ska eleverna bli bekanta med demokratiska värden och beslutsprocesser. De ska också bli medvetna om *hur individer och grupper kan påverka beslut, genom att rösta i allmänna val och till exempel genom elevråd i skolan eller genom att skapa opinion i sociala medier*. Här finns det goda möjligheter att ta tillvara elevernas eget engagemang i olika samhällsfrågor och att lägga en grund för elevernas vilja att delta aktivt i samhällets beslutsprocesser.

Det centrala innehållet i årskurserna 4–6 omfattar även *riksdagen och regeringen och deras olika uppdrag* vilket ger eleverna en inblick i den representativa demokratins och parlamentarismens sätt att fungera. Eleverna ska också få möta *politiska val och partier i Sverige samt skiljelinjer i några aktuella politiska frågor*. Därigenom läggs en grund för eleverna att själva intressera sig för politik.

Politik och demokrati sätts i årskurserna 7–9 in i ett internationellt jämförande perspektiv med ett innehåll om *begreppen demokrati och diktatur, monarki och republik samt parlamentarism och presidentstyre* samt *exempel på hur dessa olika stats- och styrelseskick kan fungera*. Genom att sätta demokrati i kontrast till olika former av diktatur kan elevernas förståelse för demokratiska principer och arbetssätt fördjupas och befästas. I årskurserna 7–9 vidgas också elevernas perspektiv på svensk politik genom innehållet *politiska ideologier och skiljelinjer mellan politiska partier i Sverige*. Studiet av ideologier kan ge eleverna kunskaper om grunderna för olika partiernas politik. På så sätt kan eleverna få ett större djup i den politiska förståelsen än de kan få genom att enbart studera partiernas skilda uppfattningar i sakfrågor.

En förutsättning för att man ska kunna påverka beslutsprocesser på ett aktivt och framgångsrikt sätt är att man vet vem som har makten att fatta ett visst beslut. Kursplanen lägger därför stor vikt vid vilken typ av beslut som fattas på olika nivåer och varför. Detta synliggörs genom innehållet *Sveriges politiska system med Europeiska unionen, riksdag, regering, Sametinget, regioner och kommuner*.

På så sätt breddas och fördjupas i årskurserna 7–9 elevernas förståelse för politiska system, på lokal, regional, nationell och europeisk nivå.

En intention med kursplanen är också att politik inte ska framställas som något avlägset och abstrakt, utan som något eleverna är delaktiga i och som en betydelsefull kraft i deras tillvaro. Därför ska undervisningen behandla *var olika beslut fattas* och ta upp *exempel på hur besluten påverkar individer, grupper och samhället i stort*. På så sätt kan eleverna få förståelse för vilka konkreta konsekvenser olika politiska beslut kan få för dem själva och för de grupper som de ingår i. Aktörsperspektivet lyfts även fram genom formuleringen *individens och grupperns möjligheter att påverka den demokratiska processen*. Det innehållet kan kopplas direkt till de olika nivåerna för beslutsfattande i Sverige. Det kan också problematiseras i samband med *människors identiteter, ekonomiska resurser och möjligheter i samhället* i kunskapsområdet ”Individer och gemenskaper”. I sammanhanget kan det också vara värdefullt att behandla och diskutera olika sätt att påverka samhället och engagera sig politiskt utanför traditionella partier och institutioner.

Internationellt samarbete

Genom skrivningen *FN:s syfte, huvuduppgifter och verksamhet* strävar kursplanen efter att lyfta fram globalt samarbete kring bland annat mänskliga rättigheter, hållbar utveckling och fredlig konfliktlösning i årskurserna 7–9. *Det nordiska samarbetets bakgrund och innehåll* lyfter fram det regionala samarbetet i Norden. Det ger utrymme för att behandla de formella samarbetsorganen Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet, men också olika resultat av samarbetet som exempelvis passfrihet och gemensam nordisk arbetsmarknad.

Rättigheter och rättsskipning

Kunskapsområdet ”Rättigheter och rättsskipning” behandlar dels mänskliga och demokratiska rättigheter, dels rättsskipning som den kan ta sig uttryck i regler, lagar, påföljder eller rättsliga processer. Detta innehåll finns i alla årskurser. Progressionen ligger i att innehållet går från vardagsnära sammanhang i tidigare årskurser, till en samhällsnivå med globala utblickar i de senare årskurserna.

Mänskliga rättigheter

De mänskliga rättigheterna och barnkonventionen är ett återkommande innehåll genom alla skolåren. I årskurserna 4–6 är det formulerat som *de mänskliga rättigheterna och deras betydelse, inklusive barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen*. Genom att särskilt lyfta fram *principen om likabehandling, inklusive skydd mot diskriminering* strävar kursplanen efter att alla elever ska få konkret kunskap om vilka rättigheter och skyldigheter som följer av likabehandlingsprincipen.

I årskurserna 7–9 anlägger kursplanen ett internationellt perspektiv genom att ta upp *kränkningar av de mänskliga rättigheterna i olika delar av världen och*

internationellt arbete för att främja mänskliga rättigheter. Tanken bakom det här innehållet är att eleverna ska få kunskaper om hur förtryck och övergrepp tar sig uttryck på olika platser i världen och hur man kan agera för att värna om och främja de mänskliga rättigheterna. På så sätt kan undervisningen visa hur människor på ett konstruktivt sätt kan bidra till en hållbar utveckling och inte begränsas till att bara bestå av eländesskildringar. Innehållet kan med fördel kopplas till undervisningen om FN.

De nationella minoriteterna

I både mellanstadiet och högstadiet finns det innehåll om de nationella minoriteterna i Sverige, ett innehåll med stark koppling till mänskliga rättigheter. I årskurserna 4–6 ingår *de nationella minoriteterna judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar: kultur, historia och rättigheter.* Avsikten här är att eleverna ska få kunskaper om och förståelse för dessa gruppers ursprung och kultur. De ska också få förståelse för och kännedom om att det finns särskild lagstiftning för att skydda de nationella minoriteternas möjligheter att bevara och utveckla sina språk och kulturer.

Även i årskurserna 7–9 lyfts både nutida och historiska perspektiv genom formuleringen *de nationella minoriteternas situation i Sverige samt den svenska minoritetspolitiken och dess framväxt.* Kursplanen betonar också särskilt *samernas ställning som urfolk.* Som Sveriges enda urfolk har samerna, utöver sin ställning som nationell minoritet, en särställning med speciella rättigheter. Många av dessa rättigheter är knutna till rätten att bruka mark och vatten för renskötsel, fiske och jakt. Samer har också rösträtt till Sametinget som fungerar som både statlig expertmyndighet och folkvalt parlament. I kunskapsområdet ”Beslutsfattande och politiska idéer” ingår *Sametinget* i uppräkningsavsnittet i det centrala innehållet *Sveriges politiska system.*

Demokratiska friheter, rättigheter och skyldigheter

I nära anslutning till de mänskliga rättigheterna lyfter kursplanen i årskurserna 7–9 fram *friheter, rättigheter och skyldigheter i demokratiska samhällen* som ett centralt innehåll. I en demokrati har individen och staten både rättigheter och skyldigheter. Staten garanterar individen ett antal fri- och rättigheter, till exempel yttrandefrihet, mötesfrihet och rösträtt. I gengäld är individen förpliktigad att följa demokratiskt fattade beslut, betala skatt och respektera andra individers fri- och rättigheter. Att känna till detta är en förutsättning för att vara en aktiv medborgare.

Ibland krockar olika demokratiska värderingar med varandra och det uppstår *dilemman som hänger samman med demokratiska rättigheter och skyldigheter, till exempel gränsen mellan yttrandefrihet och kränkningar i sociala medier.* Ett annat exempel kan vara civil olydnad: Finns det situationer där det är etiskt försvarbart att aktivt motarbeta demokratiskt fattade beslut? Ytterligare exempel på dilemman kan vara vilka metoder det demokratiska samhället får använda sig av för att försvara demokratiska värden när dessa ifrågasätts. I vilken mån kan vi

till exempel acceptera att vår kommunikation med omvärlden övervakas för att samhället ska kunna upptäcka och förebygga hot mot demokratin? Genom att diskutera och problematisera sådana frågeställningar kan eleverna fördjupa sin förståelse för demokratiska principer.

Regler, lagar och rättsskipning

Studierna kring rättsskipning tar i årskurserna 1–3 sin början i innehållet *samtal om och reflektion över normer och regler i elevens livsmiljöer*. Här ges möjlighet att diskutera varför normer och regler behövs, men också hur regler bestäms och hur man kan vara med och förändra regler som man tycker är orättvisa.

I årskurserna 4–6 lyfts rättsskipning upp till en samhällsnivå genom innehållet *samhällets behov av lagstiftning samt några olika lagar och påföljder*. Konkreta frågor om brott och straff kan lägga en grund för förståelsen av det svenska rättssystemets sätt att fungera och de principer det bygger på. Eleverna är ofta väl medvetna om vad som är rättvist och orättvist, vilket gör det naturligt att knyta undervisningen till elevnära frågeställningar. Genom att lyfta fram *kriminalitet och möjliga konsekvenser för individ och samhälle*, strävar kursplanen efter att belysa brottslighet även ur ett sociologiskt perspektiv.

I årskurserna 7–9 ska rättsskipning studeras ur flera perspektiv. Innehållet *rättssystemet i Sverige och principer för rättssäkerhet* handlar om de rättsliga strukturer som är till för att skydda medborgarna och samhället i stort. Innehållet omfattar alla de samhällsinstanser och yrkesgrupper som är inblandade i rättsprocessen från gripande till verkställande av dom. Innehållet rymmer också de lagar och principer som reglerar polisens, juristernas och domstolarnas arbete. Principerna för rättssäkerhet är centrala delar av ett öppet och demokratiskt samhälle och har tydliga kopplingar till de mänskliga rättigheterna. Genom att visa på dessa samband kan undervisningen bidra till att eleverna utvecklar den helhetssyn på samhället som kursplanen betonar.

Även i årskurserna 7–9 lyfts ett sociologiskt perspektiv genom innehållet *möjliga orsaker till och konsekvenser av olika typer av kriminalitet, till exempel korruption, våldsbrott, sexualbrott och hedersrelaterat våld och förtryck*.

Orsakerna till kriminalitet kan ofta förstås och problematiseras utifrån sociologiska och ekonomiska aspekter. Exempelen här är valda för att visa på olika typer av brott som har delvis olika orsaker på strukturell nivå. Även när det gäller konsekvenser av brottsligheten är det väsentligt att belysa att olika typer av brott drabbar delvis olika grupper av människor och att olika sorters kriminalitet kan få skilda konsekvenser på samhällsnivå.

I kunskaper om rättssystemet ingår också *kriminalvårdens uppgifter*. Genom att allsidigt belysa kriminalvårdens syften, såsom avskräckning, inkapacitering och rehabilitering, kan undervisningen bidra till att ge eleverna en bredare och djupare förståelse för kriminalvårdens roll i rättssystemet.

Information och kommunikation

I kunskapsområdet ”Information och kommunikation” ska eleverna möta innehåll som handlar om olika medier och deras roll i samhället. När kursplanens text använder begreppet medier rymmer det både traditionella massmedier som tidningar, radio och tv och olika sociala medier.

Mediernas roll i samhället

För årskurserna 4–6 anger kursplanen att undervisningen ska behandla *mediernas roll som informationsspridare, opinionsbildare och granskare av samhällets makthavare samt som underhållare*. Genom detta innehåll kan eleverna förstå mediernas många olika funktioner och skillnaderna mellan olika sorters information. Det ger dem också möjlighet att utveckla ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt till budskap i medierna.

Bland annat genom den snabba utvecklingen av digitala medier har medielandskapet förändrats i grunden. Många barn och ungdomar är i dag inte bara mediekonsumenter – de deltar också aktivt i att producera och sprida information, till exempel i sociala medier. Eleverna har vuxit upp i en digitaliserad värld och är på många sätt hemmastadda där. Samtidigt kan det finnas en risk att både eleverna själva och vuxna i deras närhet överskattar elevernas kunskaper och omdöme när det gäller att hantera medier och information på ett ansvarsfullt sätt. I det centrala innehållet för årskurserna 4–6 ingår därför *hur digitala och andra medier kan användas ansvarsfullt utifrån sociala, etiska och rättsliga aspekter*.

I årskurserna 7–9 lyfter kursplanen fram ett mer problematiserande innehåll om medier. Eleverna ska få möta innehållet *hur media produceras, distribueras och konsumeras samt vilka möjligheter och svårigheter det kan innebära för mediernas roll i ett demokratiskt samhälle*. Nyhetsförmedling, opinionsbildning och granskning i olika medier bidrar till att forma människors världsbilder och åsikter, och är därför av central betydelse för demokratin.

Digitaliseringen av media har öppnat nya möjligheter, men den innebär också svårigheter av olika slag. Media har demokratiserats i den meningen att fler än tidigare har möjlighet att nå ut med information och argumentera för olika åsikter till många människor. Samtidigt har den ökande konkurrensen och nya sätt att konsumera medier inneburit svårigheter för vissa traditionella nyhetsmedier att nå sin publik, inte minst på den lokala nivån. Minskade intäkter leder till svårigheter för medierna att producera djupgående och granskande journalistik. Andra fenomen som rör mediernas roll i demokratin kan vara desinformation och falska nyheter, konsekvenserna av algoritmstyrda nyhetsflöden, public service, polarisering och ägarkoncentration.

Av stor betydelse för att eleverna ska kunna utveckla ett kritiskt förhållningssätt till media är också att undervisningen behandlar *nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden*. Genom detta innehåll i årskurserna 7–9

kan eleverna bli medvetna om de mekanismer som gör att vissa nyheter får stor spridning medan andra händelser förblir okända för de flesta. Undervisningen kan också bidra till att synliggöra hur skilda medier ser på nyhetsvärdet i olika händelser beroende på till exempel mediets format, målgrupp och perspektiv. En aspekt av detta är också att vem som helst i dag kan producera och sprida nyheter utan hänsyn till pressetiska principer och mer etablerade principer för nyhetsvärdering.

En viktig aspekt i det här sammanhanget är att undersöka *hur individer och grupper framställs i media, till exempel utifrån kön och etnicitet, och hur detta kan påverka normbildning och värderingar*. Genom detta innehåll kan undervisningen belysa frågor om representation i media och hur medierna kan bidra till att skapa och upprätthålla – men också ifrågasätta och utmana – stereotypa skildringar av människor beroende på vilka grupper de tillhör. Inom ramen för innehållet om normbildning finns också möjligheter att kritiskt granska och analysera de normer som råder i olika sammanhang. Genom ett normkritiskt perspektiv kan man upptäcka normer som verkar förtryckande eller begränsar människors möjligheter beroende på till exempel kön, etnicitet eller ålder. Det här innehållet har tydliga kopplingar till innehåll i kunskapsområdet ”Individer och gemenskaper”.

Granskning av samhällsfrågor

I kunskapsområdet ”Granskning av samhällsfrågor” finns innehåll om aktuella samhällsfrågor sammanvävt med kritisk granskning av information och åsikter i medier och andra källor. Samhällsfrågorna spänner ofta över olika sociala, ekonomiska, politiska, rättsliga och mediala förhållanden och strukturer i samhället, vilket ger undervisningen skäl att belysa hur olika faktorer samverkar. Samhällsfrågor är också ofta kontroversiella och rör sig i skärningspunkten mellan fakta och värderingar, mellan information och åsiktsbildning. Det är den skärningspunkten som står i fokus för samhällskunskapens specifika källkritik.

Samhällsfrågor

Samhällsfrågor ingår i det centrala innehållet för alla stadier. Det är ett innehåll som tar fasta på samhällskunskapsämnets roll att befinna sig mitt i den pågående samhällsdebatten. Det finns samhällsfrågor som ständigt är aktuella, och det finns andra som dominerar nyhetsflödet under en begränsad tid. Av det skälet går det inte att i en kursplan precisera vilka samhällsfrågor som ska studeras. För att arbetet med samhällsfrågor inte ska reduceras till att bara handla om nyheter och nutidsorientering, kan samhällsfrågorna med fördel kopplas till de samhällsstrukturer man för närvarande behandlar i undervisningen.

I årskurserna 4–6 skrivs i kursplanen fram *aktuella samhällsfrågor och olika perspektiv på dessa*. De olika perspektiven kan vara sociala, ekonomiska och politiska perspektiv. Det kan också handla om till exempel aktörer och strukturer,

orsaker, konsekvenser och möjliga åtgärder, fördelar och nackdelar, vinnare och förlorare eller individ, grupp och samhälle.

I årskurserna 7–9 preciseras *lokala, nationella och globala samhällsfrågor och olika perspektiv på dessa* för att säkerställa att undervisningen ska behandla olika typer av samhällsfrågor från när och fjärran. Det är dock värt att poängtera att många samhällsfrågor utspelar sig på alla dessa nivåer samtidigt. Sådana frågor kan till exempel handla om miljö, migration eller arbetsmarknad.

Kritisk granskning

Ett centralt innehåll i årskurserna 4–6 är *hur budskap, avsändare och syfte kan urskiljas och granskas med ett källkritiskt förhållningssätt i såväl digitala medier som i andra typer av källor som rör samhällsfrågor*. För att eleverna ska utveckla förmågan att förhålla sig källkritiskt krävs att de får tillägna sig olika metoder för detta. De grundläggande metoderna består i att ställa frågor om varifrån informationen kommer, vilket syfte en aktör kan ha med sin framställning och hur man skiljer värderingar från fakta. Eleverna kan ges möjligheter att reflektera kring vem upphovsmannen är bakom olika webbplatser och kan på så vis få en ökad förståelse för hur individer och grupper kan påverka opinionen utifrån egna intressen.

I årskurserna 7–9 poängteras elevernas egen aktivitet genom det centrala innehållet *kritisk granskning av information, ståndpunkter och argument som rör samhällsfrågor i såväl digitala medier som i andra typer av källor*. Ytterst är det själva samhällsfrågan som ska undersökas, och vägen dit går genom kritisk granskning av den information och de åsikter och argument som framförs i olika medier och andra källor. För en sådan kritisk granskning räcker det inte med att eleverna har insikter i källkritisk metod. Av central betydelse är också att informationen och åsikterna om samhällsfrågor värderas utifrån kunskaper om förhållanden och strukturer i samhället.

Kommentarer till kursplanens bedömnings- och betygskriterier

Bedömnings- och betygskriteriernas uppgift är att fungera som måttstock för bedömning av elevens kunskaper. Kriterierna behöver läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Läraren använder bedömnings- och betygskriterierna för att bedöma elevens kunskapsutveckling inom ämnet. Det kan vara omdömen i den individuella utvecklingsplanen, för att avgöra om eleven behöver ges stöd i form av extra anpassningar inom ramen för undervisningen eller särskilt stöd. Ett annat skäl kan vara att säkerställa att eleverna får tillräckliga utmaningar för att nå så långt som möjligt enligt utbildningens mål. Att ge ett omdöme innebär att läraren värderar de kunskaper eleven hittills har inhämtat i ämnet, utifrån vad undervisningen har gett eleven förutsättningar att utveckla i förhållande till kriterierna. I de årskurser betyg sätts använder läraren betygskriterierna som ett verktyg för att bedöma elevens kunskaper vid betygssättningen.

Kriterier för bedömning av godtagbara kunskaper

I vissa ämnen och årskurser i lågstadiet finns kriterier som är ett stöd för läraren för att bedöma om en elev har uppnått en lägsta godtagbar nivå vid slutet av en årskurs. Många elever kan förstås ha kommit längre i sin kunskapsutveckling. Läraren gör avstämningar i förhållande till bedömningskriterierna under terminerna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleverna har visat. Sådana avstämningar är ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för bedömning av om en elev når eller inte når de bedömningskriterier som minst ska uppnås.

Betygskriterier

Betygskriterier används för betygssättning i vissa årskurser. Läraren fäster vid betygssättningen mer vikt vid sådana kunskaper som betonas i syftet eller som kan kopplas till många eller omfångsrika punkter i det centrala innehållet. Läraren fäster också mer vikt vid sådant som har fokuserats i undervisningen och där eleverna fått möjlighet att särskilt fördjupa sina kunskaper. Det innehållsliga sammanhanget är viktigt då de val läraren gör i undervisningen har betydelse för vad som blir möjligt för eleverna att lära sig och därmed vad som blir relevant att bedöma. Detta är skälet till att betygskriterierna måste läsas och tolkas i relation till syftet, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits.

Betygskriterierna i årskurs 6 och 9 liknar i stor utsträckning varandra. Men när läraren tolkar betygskriterierna i relation till kursplanen och undervisningen blir det dock uppenbart att progressionen bärs av det centrala innehållet som skiljer sig åt mellan olika stadier, och att det konkreta undervisningsinnehållet blir mer komplext i högstadiet.

För att betygskriterierna ska fungera som ett användbart verktyg för en sammantagen bedömning vid betygssättning är de formulerade på ett övergripande sätt. På så vis ger de läraren möjligheter att göra en allsidig bedömning utifrån ett brett och varierat underlag som lämnat utrymme för eleven att visa sina kunskaper på olika sätt. Under terminen görs också avstämningar i förhållande till betygskriterierna för att sammanfatta och dokumentera det kunnande eleverna har visat. Sådana avstämningar är ett sätt för läraren att säkerställa att det finns ett brett och varierat underlag vid tiden för betygssättning.

Lärarens uppgift är att sätta det betyg som sammantaget motsvarar elevens kunskaper genom att hitta den bästa överensstämmelsen mellan betygsunderlaget och betygskriterierna. En sammantagen bedömning handlar om att läraren analyserar både hur elevens kunskaper förhåller sig till betygskriteriernas delar och vilket betyg som helheten indikerar. För att få en bild av den sammantagna nivån på elevens kunskaper är tyngdpunkterna i ämnet vägledande. Läs mer om sammantagen bedömning vid betygssättning i Kommentarer till Skolverkets allmänna råd om betyg och provning.

Kriterierna för bedömning av godtagbara kunskaper i samhällsorienterande ämnen årskurs 3

Kriterierna för bedömning av godtagbara kunskaper i slutet av årskurs 3 är gemensamma för de samhällsorienterande ämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. För att bedömningskriterierna i årskurs 3 inte ska vara onödigt omfattande och detaljerade, bygger de på gemensamma inslag från de långsiktiga målen i alla de samhällsorienterande ämnena.

Det första stycket avser att rikta lärarens bedömningsfokus mot aspekter av kunskap och förståelse som lyfts fram i alla samhällsorienterande ämnen.

Eleven visar grundläggande kunskaper om geografiska och historiska förhållanden, samhällsförhållanden och religiösa traditioner.

Formuleringen fokuserar på bredden och djupet i elevens kunskaper i förhållande till ämnens syfte, det centrala innehållet och den undervisning som har bedrivits. Dessa kunskaper har ett egenvärde, men de utgör också ett nödvändigt underlag för elevernas resonemang, reflektioner och samtal i SO-undervisningen.

Eleven beskriver likheter och skillnader samt orsaker och konsekvenser i sammanhang som är relevanta för ämnena. Eleven samtalar om människors livsfrågor och levnadsvillkor samt om miljöfrågor och andra samhällsfrågor ur olika perspektiv.

Formuleringarna ovan riktar bedömningen mot elevernas djupare förståelse av ämnesinnehållet. De fokuserar på med vilken kvalitet eleven utifrån sin ålder kan använda sig av jämförelser och orsakssamband som verktyg för att förstå och

förklara de samhällsorienterande ämnenas innehåll. En annan aspekt av bedömningen inriktas mot elevens förmåga att reflektera över ämnesinnehållet och inta olika perspektiv. Det kan till exempel handla om perspektiv som barn – vuxna, nutid – framtid eller lokalt – globalt.

Avslutningsvis finns en formulering som riktar fokus mot elevens användning av ämnesspecifika begrepp, metoder och verktyg. Det omfattar en samlad bedömning av elevens förmåga att använda metoder för att söka information och att delta i enkla källkritiska samtal. Hit hör också verktyg som kartor, jordglob och tidslinjer samt ämnesspecifika begrepp.

Eleven använder begrepp, metoder och verktyg från de samhällsorienterande ämnena.

I sin bedömning tar läraren hänsyn till bredden och djupet i elevens kunskaper, det vill säga att eleven vid en samlad bedömning har godtagbara kunskaper när det gäller de begrepp, metoder och verktyg som behandlats i undervisningen. Läraren kan också väga in hur väl eleven använder olika begrepp, metoder och verktyg utifrån olika syften.

Betygskriterierna i ämnet samhällskunskap årskurserna 6 och 9

Betygskriterierna i samhällskunskap svarar mot ämnets tre mål.

- Det första stycket utgår från det långsiktiga mål som handlar om kunskaper om demokrati och mänskliga rättigheter.
- Det andra stycket utgår från det långsiktiga mål som handlar om sociala, ekonomiska, politiska, rättsliga och mediala förhållanden och strukturer.
- Det sista stycket utgår från det långsiktiga mål som handlar om att analysera samhällsfrågor och kritiskt granska hur de framställs i olika källor.

Kunskaper om demokratiska värden och beslutsprocesser samt om mänskliga rättigheter

Formuleringarna i det första stycket riktar fokus mot bredden och djupet i de kunskaper eleven har om demokrati och mänskliga rättigheter.

Årskurs 6: *Eleven visar **grundläggande/goda/mycket goda** kunskaper om demokrati och mänskliga rättigheter.*

Årskurs 9: *Eleven visar **grundläggande/goda/mycket goda** kunskaper om demokratiska värden och beslutsprocesser samt om mänskliga rättigheter.*

Med de här formuleringarna inriktas lärarens bedömning mot hur breda och djupa kunskaper eleven har om värden, principer och begrepp med anknytning till så stora delar som möjligt av det innehåll om demokrati och mänskliga rättigheter som har ingått i undervisningen. I bedömningen kan läraren också väga in

exempelvis vilken förståelse eleven visar för sambanden mellan olika regelverk och de djupare värden och idéer som demokrati och mänskliga rättigheter handlar om.

Årskurs 9: *Eleven för enkla/utvecklade/välutvecklade resonemang om olika frågor med koppling till demokratins möjligheter och utmaningar.*

I högstadiet omfattar bedömningen också resonemang om demokratins möjligheter och utmaningar. Formuleringen avser att rikta lärarens uppmärksamhet mot den förståelse eleven visar för demokratibegreppet genom att resonera om olika samhällsfrågor och samhällsförhållanden ur ett demokratiperspektiv. Här kan läraren ta hänsyn till graden av problematisering, nyansering och perspektivbyten i elevens resonemang. Tanken är också att läraren i bedömningen tar hänsyn till bredden och relevansen i det innehåll som understödjer resonemangen.

Kunskaper om sociala, ekonomiska, politiska, rättsliga och mediala förhållanden och strukturer i samhället

Det andra stycket i betygskriterierna täcker in elevernas kunskaper om förhållanden och strukturer inom olika samhällsområden. I fokus för bedömningen står både bredden och djupet i elevens kunskaper om samhällets organisation och sätt att fungera.

Årskurs 6 och 9: *Eleven visar grundläggande/goda/mycket goda kunskaper om förhållanden och strukturer i samhället.*

Formuleringen ovan omfattar sociala, ekonomiska, politiska, rättsliga och mediala förhållanden och strukturer, vilket innebär att den täcker större delen av ämnets centrala innehåll. Avsikten är att lyfta fram bredden och djupet i elevens kunskaper som en tungt vägande del av bedömningen. I bedömningen fokuserar läraren på hur breda och djupa kunskaper eleven har om så många som möjligt av de samhällsförhållanden och strukturer som har behandlats i undervisningen samt om de begrepp som är relaterade till innehållet.

Årskurs 6 och 9: *Eleven beskriver enkla/förhållandevis komplexa/komplexa samband inom [åk 9: och mellan] olika samhällsstrukturer.*

Formuleringen här riktar in bedömningen mot djupet och bredden i elevens förståelse av olika samhällsstrukturer som komplexa system. De samband som bedömningen omfattar kan handla om till exempel orsaker och konsekvenser eller samband mellan hur olika institutioner fungerar och avsikterna bakom dessa. I bedömningen tar läraren hänsyn till graden av nyansering och perspektivbyten i elevens beskrivningar, men också till bredden och relevansen i de sakförhållanden och begrepp som understödjer beskrivningarna av olika samband. På högstadiet omfattar bedömningen även kvaliteten i elevens beskrivningar av samband mellan olika samhällsstrukturer. Det innebär att läraren bedömer bredden och relevansen i de kopplingar eleven gör mellan sociala, ekonomiska, politiska, rättsliga och mediala strukturer.

Årskurs 6: Eleven för *enkla/utvecklade/välutvecklade* resonemang om hur människor kan påverka och påverkas av förhållanden och strukturer i samhället.

Årskurs 9: Eleven för *enkla/utvecklade/välutvecklade* resonemang om hur individer och grupper kan påverka och påverkas av förhållanden och strukturer i samhället.

Dessa formuleringar avser att rikta fokus mot elevens kunskaper om samspelet mellan samhället och de individer och grupper som verkar där. Läraren kan exempelvis ta hänsyn till i vilken grad eleven med relevanta exempel och begrepp kan beskriva, problematisera och nyansera dels människors förutsättningar att vara medskapande i samhället, dels hur individer och grupper påverkas av förhållanden och strukturer i samhället.

Förmåga att analysera samhällsfrågor ur olika perspektiv och kritiskt granska hur de framställs i olika källor

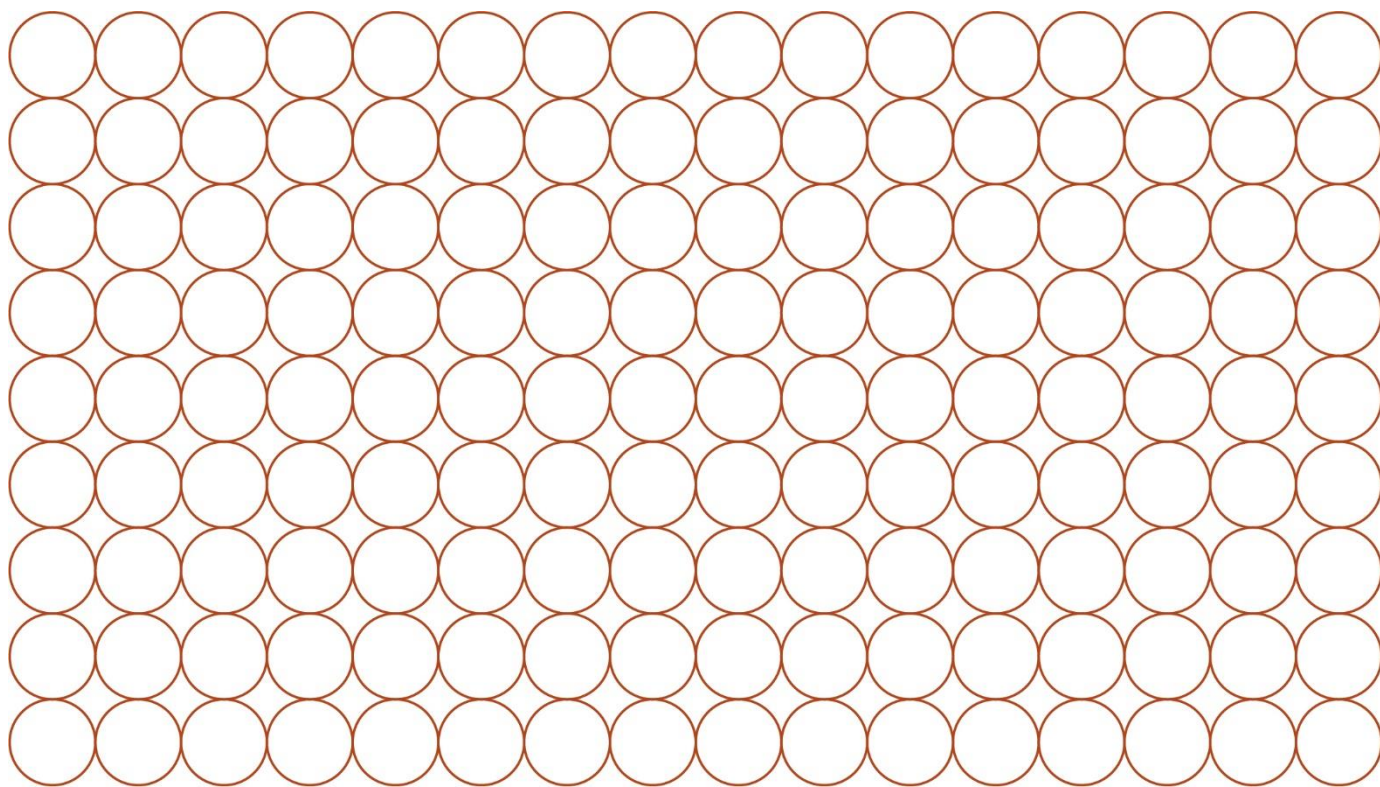
Betygskriteriernas sista stycke handlar om analys av samhällsfrågor och kritisk granskning av hur samhällsfrågor beskrivs och diskuteras i olika källor.

Årskurs 6 och 9: Eleven för *enkla/utvecklade/välutvecklade* resonemang om samhällsfrågor utifrån kunskaper om förhållanden och strukturer i samhället.

Avsikten bakom denna skrivning är att inrikta bedömningen mot analysen av samhällsfrågorna i sig själva. Tanken är att läraren tar hänsyn till i vilken grad eleven ger relevanta, perspektivrika och nyanserade beskrivningar av till exempel orsaker, konsekvenser och möjliga åtgärder, fördelar och nackdelar eller vinnare och förlorare. Läraren väger också in i vilken utsträckning elevens resonemang underbyggs av relevanta sakkunskaper och begrepp om förhållanden och strukturer i samhället.

Årskurs 6 och 9: Eleven granskar information och åsikter som rör samhällsfrågor i olika källor med *enkla/relativt välgrundade/välgrundade* källkritiska argument.

Den här formuleringen avser att fokusera på bedömning av elevens sätt att kritiskt granska såväl information om samhällsfrågor som de åsikter och argument som förs fram av olika aktörer. I bedömningen tar läraren hänsyn till bredden och relevansen i elevens källkritiska argument, till exempel i vilken mån eleven gör kopplingar mellan källornas avsändare och budskap och i vilken utsträckning elevens argument är grundade i fakta.

Skolverket

www.skolverket.se